

KAPITEL 14

Sociologin kommer igen

Göran Ahrne

Sociologi i Sverige

Det finns ingen ”svensk” sociologi. Om man ser till den sociologiska forskning som gjorts och görs i Sverige är den i sina grundvalar inspirerad och påverkad av sociologi som görs på andra ställen i världen. Teorier, metoder, perspektiv, modevägor kommer från andra håll och det finns också sociologisk forskning som har gjorts i Sverige som haft inflytande utanför vårt lands gränser. Jag tycker därför att man hellre bör tala om sociologi i Sverige än om svensk sociologi. Och i Sverige har den sociologiska forskningen en egen historia. Enklast är det att jämföra med de andra nordiska länderna. Även om likheterna överväger finns det förvånansvärt stora skillnader i fråga om hur den akademiska sociologin introducerats, byggts upp och utvecklats, bland annat beroende på hur den finansierats, universitetsorganisationens utveckling och politiska konjunkturen. Men det här ska handla om sociologin i Sverige och min inblandning i den.

I några tidigare skrifter (Ahrne 1997, 2007) har jag beskrivit utvecklingen av sociologin i Sverige i tre faser (årtalen är ungefärliga): 1) 1947–1965, 2) 1965–1985, 3) 1985 –. Jag tror absolut att det är riktigt att sociologin i Sverige i större utsträckning än i de andra nordiska länderna präglades av ett nära och ganska gott förhållande till stat och myndigheter (Allardt 1987). Och detta gäller särskilt de två första perioderna. Sedan mitten av 1980-talet verkar sociologin ha blivit mindre intressant. Det tydligaste tecknet på det minskade förtroendet för sociologer var nog den svenska maktutredningen som tillsattes 1985, där knappast några sociologer var inblandade. Möjligen har detta förändrats långsamt under de senaste åren i en för sociologerna positiv riktning.

Uppbyggnaden av den sociologiska forskningen under efterkrigstiden

skedde med starkt statligt stöd även om de resurser som ställdes till sociologernas förfogande var blygsamma. Men ambitionsnivån var hög och det fanns förväntningar om att en positivistiskt inriktad kvantitativ sociologi skulle kunna vara ett redskap för planering och uppbyggnad av det goda och starka samhället. Att förhoppningarna var för högt ställda visade sig dock ganska snart. Redan i början av 1960-talet uttrycktes besvikelser över vad sociologerna åstadkommit eller snarare inte åstadkommit (se t.ex. Himmelstrand 1964). Men sociologin i Sverige fick ett nytt uppsving och ett nytt stöd från statligt och politiskt håll från mitten och slutet av 1960-talet av en socialdemokrati som var starkare än någonsin, och på offensiven. Forskning om företagsdemokrati och välfärdsfrågor blev efterfrågad och den låg i linje med den omsvängning i sociologin (i hela världen) som skedde vid mitten av 1960-talet. Och ambitionsnivån liksom förväntningarna på resultat var alltför högt ställda och sociologerna hade fortfarande ett starkt självförtroende. Även studenterna strömmade till i stora skaror i slutet av 1960-talet.

I början av 1980-talet hade dock kraften i denna andra våg av sociologi ebbat ut. De politiska förhållandena hade förändrats. Sociologer hade på olika sätt varit inblandade i den reformlagstiftning som skedde framför allt i början av 1970-talet och forskningen om arbetslivet skulle byggas ut genom inrättandet av Arbetslivscentrum. Många sociologer trodde på ytterligare reformer och en utökad demokratisering av arbetslivet och talade om arbetets rätt och menade att löntagarfonder var ett sätt att fortsätta på den inslagna vägen. Vad var det som gick snett i sociologin i Sverige under dessa år? Vi såg något annat än det som var på gång. Vi hade en helt annan bild av framtiden. Framför allt överskattade vi den organiserade arbetarrörelsens makt och möjligheter och underskattade grovt företagets vilja och förmåga att göra motstånd när det verkligen gällde.

Vid mitten av 1980-talet hade jag kommit en bit i min karriär som sociolog. Jag var docent, men hade ingen fast anställning. Min utbildning och utveckling som sociolog hade skett inom den andra periodens sociologi och jag hade inspirerats av marxistiskt inriktad sociologi och samhällsvetenskap. I den här texten ska jag försöka väva ihop min egen utveckling som sociolog med sociologins allmänna utveckling och redogöra för hur jag har försökt att förstå och korrigera de misstag och felbedömningar som vi gjorde under 1970-talet. Jag tror fortfarande att vi hade rätt i många saker när det gällde människors upplevelser av arbetsliv och levnadsförhållanden, men på något sätt blev helheten fel och kanske var vi alltför inriktade på helheter, system

och strukturer. Varken kapitalism eller socialism är särskilt fruktbara sociologiska begrepp.

Det långa sjuttioalet

Min första sociologi läste jag i Stockholm hösten 1964, men jag slutade efter en termin. Innan mina återupptagna sociologistudier hade jag läst etnografi (det ämne som efter åtskilliga turer och skandaler blev kulturanthropologi) i Uppsala precis innan de stora konflikterna där bröt ut. Men jag hade också hoppat av etnografen, jobbat på bland annat Uppsala-Ekeby med att packa kakelplattor, som efterfrågades till byggandet av miljonprogrammets lägenheter och varit vaktmästare vid några turistföreningsstationer för att hösten-vintern 1967–1968 resa och vara på arbetsläger i Indien och på Ceylon (numera Sri Lanka).

Det var i januari 1968 i ett bibliotek hos en rik trotskistisk journalist i Colombo, som jag fick ett förnyat intresse för sociologi. Vi sov fyra personer i detta bibliotek; jag och min fru samt en japansk och en belgisk volontär i vår ålder. Ovanför min säng, eller var det en madrass, råkade jag hitta och började läsa *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. Efter några månader på resa i Väst- och Sydasiens måste det ha varit rätt tid och plats att läsa den boken. Jag blev klar över att jag ville fortsätta med sociologi hellre än etnografi eller antropologi. I första hand måste man förstå samhället där man vuxit upp innan man kan förstå något annat.

Jag började läsa sociologi igen i Uppsala hösten 1968. Till skillnad från hur det hade varit i Stockholm fyra år tidigare och till skillnad från hur Johan Asplund (1987) beskriver miljön i Uppsala under början av 1960-talet var sociologiska institutionen i Uppsala i slutet av samma årtionde en oerhört stimulerande miljö. Även om långtifrån alla studenter verkade så väldigt intresserade fanns det möjligheter att ta del av och i ett stort utbud av tankar och idéer i de olika arbetsgrupper som hade bildats.

Innan jag började på trebetygskursen på sociologen läste jag en termin nationalekonomi och deltog även där i en nybildad arbetsgrupp. Det var mycket på gång. Min uppsats hade titeln ”Ekonomisk teori och sociologisk metod: konsumtionssociologi”. Jag hade Kaj Håkansson som handledare, men han fick kämpa hårt för att få uppsatsen godkänd. Det fanns också ett starkt motstånd mot det som var på gång från dem som var etablerade på institutionen sedan några år tillbaka.

När jag till sist hade fått uppsatsen godkänd var det sommaren 1970. Av en tillfällighet såg jag en handskriven lapp på en anslagstavla på sociologen om att Sten Johansson sökte personer för att jobba med att analysera och rapportera om resultat från Levnadsnivåundersökningen som just pågick. Sten och de som jobbade med LNU höll till i lokaler i en gammal lägenhet en bit från sociologen. Efter att ha gjort en skiss på hur jag skulle kunna tänka mig att lägga upp en rapport, fick jag anställning för att skriva om hushållsarbete och dubbelarbete. Kanske inte det roligaste ämnet, men jag var intresserad.

Något som var oerhört givande under de här åren var också kontakten med de representanter för strejkande arbetare som deltagit i den våg av vilda strejker som följt på gruvarbetarstrejken vintern 1969–1970. Vi var några sociologer som deltog i en konferens anordnad av föreningen Verdandi för att sammanfatta erfarenheter från strejkerna, och vi skrev en rapport om detta.

I den intellektuella spänningen mellan Sten Johansson och en del andra yngre marxistiskt influerade forskare på sociologen uppstod många laddade teoretiska och politiska diskussioner. För den som stimulerades av konflikter fanns det många tillfällen, men man kunde ändå prata med varandra. Trots mitt jobb med Levnadsnivåundersökningen valde jag att ägna mitt avhandlingsarbete åt en fortsättning på min C-uppsats. Min avhandling fick titeln *Den gyllene kedjan. Studier i arbete och konsumtion* och kom ut 1976. Utifrån ett teoretiskt resonemang byggt på Marxs mervärdesteori visade jag med data från en liten enkät och ett antal intervjuer på människors uttalade önskan om en kortare arbetstid i stället för en ökad konsumtion. Resultaten fick en inte obetydlig uppmärksamhet.

1969 hade Ulf Himmelstrand kommit tillbaka till institutionen som professor efter att ha varit i Nigeria och USA, vilket han skildrat i sina memoarer (Himmelstrand 2000). Han fick den icke avundsvärda uppgiften att försöka få ordning på den nya forskarutbildningen och lite koll på de olika teoretiska strömningar som florerade. Han klarade av det ganska hyfsat genom en kombination av upphöjd tolerans och tillfälliga utbrott av ilska parat med ett stort antal resor ut i den betydligt mer välkommande omvärlden. Ulf betydde mycket för institutionen de här åren och inte minst för mig. Han stöttade mitt avhandlingsarbete och redan innan avhandlingen var godkänd hade jag fått anställning som forskningsassistent inom det projekt som han efter långa förberedelser och mycket diskussioner på institu-

tionen drog igång 1975 med finansiering från Riksbankens Jubileumsfond. Projektets officiella rubrik var ”Samhällsförändring i Sverige”, men allmänt kallades det för Sverige-projektet.

Slutrapporten från ”Sverige-projektet” blev boken *Beyond Welfare Capitalism. Issues, Actors and Forces in Societal Change* (Himmelstrand m.fl. 1981). Den uppvisar mycket av det som hade gått snett med sociologin i slutet av 1970-talet, alltså en oerhörd överskattning av arbetarklassens och arbetarrörelsens framtida styrka och en motsvarande underskattning av kapitalägarnas och företagsledarnas långsiktiga maktpotential (a.a. s. 252–253). Dessutom uttrycktes i boken en stor optimism om möjligheterna att introducera och implementera de organisatoriska innovationer som skulle krävas för att kunna förverkliga en ekonomisk demokrati. Den relativt svaga motståndsvilja som vi trodde oss se i svaren på en survey till företagsledare visade sig ganska ihålig – bara ett par år senare när företagarnas massiva protester mot löntagarfonderna manifesterade sig i den så kallade 4-oktoberrörelsen. Och dessutom hade man ju möjligheter att både flytta kapital och företag någon annanstans. Kanske lät företagsledarna sina sekreterare besvara våra frågeformulär.

Efter några år som forskningsassistent åt Ulf Himmelstrand fick jag efter många konflikter och ett starkt stöd från Ulfs sida en forskarassistenttjänst. Det var en sorts post doc-tjänst som man kunde få utan att behöva formulera några nya forskningsprogram utan bara genom tidigare meriter. Den tjänsten gav mig möjligheter att sitta ner och läsa lite mer fritt och förutsättningslöst än jag hade kunnat tidigare.

Eftertankens kranka blekhet

Bland annat började jag intressera mig för en del fenomenologi och etnometodologi och jag läste Alfred Schutz. Men den bok som kom att göra störst intryck på mig då var Jean-Paul Sartres *Critique of Dialectical Reason* som gavs ut av New Left Books 1976. Den publicerades ursprungligen i Frankrike 1960. Sartres kritik av det dialektiska förnuftet är delvis en uppgörelse med marxismen, främst föranledd av händelserna i Ungern 1956. I teoretiska termer skulle man kunna beskriva boken som en fenomenologisk tolkning av marxismen, marxismen ur ett livsvärldsperspektiv. Hur mycket kan man egentligen förklara av enskilda människors handlingar utifrån marxistisk teori? Men det är än mer en diskus-

sion om individuella handlingars betydelse och möjligheter i allmänhet. Här finns en anknytning till existentialismen, men det är en uppoch-nedvänd existentialism. Den frihet som varje människa har är svår att hantera och ytterst begränsad, men den finns.

För mig gav boken öppningen till ett sätt att hantera frågor om individ och samhällsstruktur som låg i luften vid denna tid, men det var innan Habermas publicerade sin teori om det kommunikativa handlandet och innan Giddens kom med sin struktureringsteori. Det var inspirationen från Sartre som fick mig att skriva *Vardagsverklighet och struktur* som kom ut 1981, samma år som *Beyond Welfare Capitalism*.

Sartres analys börjar och slutar med människor, men det är inte den ensamma människan – inte Individen med stort I – som är historiens subjekt utan de många människorna i kamp med och mot varandra för drägliga livsvillkor. En aforistisk formulering hos Sartre är: ”If history escapes me it is not because I do not make it; it is because the other is making it as well” (Sartre 1968:88). För Sartre är dialektik inte något metafysiskt begrepp utan finns i människors relationer till varandra. Här laborerar Sartre med begreppen serialitet och den sammansmältande gruppen. Men gruppen innehåller fröet till sin egen upplösning. Återupprättandet av en ny serialitet kan ske på olika sätt och i olika takt men är oundviklig. Han beskriver denna process detaljerat i termer av arbetsfördelning, organisation och institutionalisering. För Sartre framstod organisationer som fallor som man lätt fastnar i.

Betydelsen av organisation kom också in i min forskning på ett annat sätt. Medan jag arbetade med Sverige-projektet blev jag engagerad i Erik Olin Wrights ”comparative class project”. Han hade kontaktat Ulf Himmelstrand angående möjligheten att göra en klass-survey i Sverige och Ulf bollade över detta till mig. Jag träffade Erik och flera andra sociologer från England, Italien, Tyskland, Kanada, Finland, Norge och några ytterligare länder för att diskutera projektet och sökte pengar för en survey i Sverige. Den genomfördes våren 1981, och hösten 1981 tillbringade jag vid University of Wisconsin i Madison och jobbade med Erik och hans grupp.

Men när man gjorde jämförande studier av klasstrukturen blev det för mig tydligt att själva klasstrukturen inte är så grundläggande som man kanske tror. Hur klasstrukturen ser ut beror på omständigheter som har mycket med organisation att göra. Att det till exempel finns fler förmän och arbetsledare i industrin i USA beror till stor del på hur arbetet organiserades

och på en strategi att skapa karriärvägar för arbetare i USA bland annat för att försvåra det fackliga arbetet (Ahrne & Wright 1983). Och inte är det så stora skillnader i klasstrukturen mellan Sverige och USA (även om det naturligtvis finns skillnader) så att de kan förklara särskilt mycket av de stora skillnaderna i politik och jämlikhet. De skillnader som Erik Wright tryckte på låg främst i den höga fackliga organiseringen i Sverige (se t.ex. Wright 1997).

Även om jag fortfarande är övertygad om att frågor om klass och klass-tillhörighet är centrala i sociologin för att beskriva och förklara människors livsvillkor, tror jag inte analyser av klasstrukturen kan leda så långt om man vill jämföra andra aspekter av den ekonomiska och politiska utvecklingen i olika stater. Och en ännu svårare nöt att knäcka är frågan om förhållandet mellan klass och ett globalt perspektiv. Hur kan man översätta klassskillnader till globala förhållanden? När sociologer pratar om klasstruktur är den alltid knuten till ett visst "samhälle". I praktiken ett visst land, men hur skulle man kunna tänka sig en global klasstruktur och vad betyder till exempel all migration i detta sammanhang, eller turism för den delen? Det är något som jag grubblat mycket på men aldrig egentligen försökt att skriva om. Men jag tror fortfarande att en jämförelse mellan klasstrukturen i de nordiska länderna är av intresse och att till exempel det faktum att Sverige under 1960-talet hade en större arbetarklass än något annat nordiskt land har haft kan förklara en del av socialdemokratins framgångar i Sverige under denna tid (Ahrne m.fl. 1988).

Efter hand blev jag alltmer klar över att det här med organisation skulle kunna vara en nyckel till att förstå en hel del av vad som hände i Sverige på 1980-talet och också att det är ett sociologiskt fenomen och begrepp som var och är otroligt underutnyttjat. Möjligheterna att förstå och förklara vad människor kan göra tillsammans hänger samman med möjligheterna att organisera.

Mycket av den kritik som i början av 1980-talet riktades mot socialdemokratins försök att reformera Sverige formulerades som en kritik av byråkrati och tröghet. Vid mitten av 1980-talet, kanske med kulmen år 1984, var talet om byråkratisering som hetast. För mig framstod denna fråga som en lämplig ingångspunkt för att se vad som gått snett och varför det inte blev så bra som man kanske hade hoppats. Många var för en utbyggnad av välfärdsstaten i princip, men att bygga upp välfärdsstaten är också en fråga om organisation. Och som Stefan Svallfors visade i sin undersökning *Vem älskar*

väl-färdsstaten (1989) finns det just en ambivalent inställning till välfärdsstaten. Många gillar utökade sociala rättigheter men många ogillar också den administrativa sidan av välfärdsstaten: krångliga regler, kontroller, blanketter etc. Att titta närmare på byråkratikritiken framstod också för mig som ett sätt att utveckla den marxistiska diskussionen av staten (eller stater som jag egentligen tycker man ska säga) som den till exempel formulerades i Nicos Poulantzas sista bok *State, Power, Socialism* (1978).

Att gå in i byråkratidiskussionen var ett sätt att fokusera detta med organisation. Och det projekt som jag jobbade med under andra halvan av 1980-talet var ett bra tillfälle att få läsa in mig på organisationsteori. Jag blev fascinerad och hittade mycket mer av stort intresse än jag hade väntat mig. Den svepande kritik som sociologer hade riktat mot organisationsteori vid slutet av 1960-talet visade sig vara överdriven. Visst finns det dålig organisationslitteratur. Men det finns också en intressant och kritisk diskussion av såväl möjligheter som svårigheter med att organisera. Tyvärr verkar det dock inte som om sociologer är särskilt intresserade av organisationer. De tycker bättre om nätverk, sociala rörelser eller någon sorts "Gemeinschaft".

Men det är inte heller alla organisationsteoretiker som gillar organisationer. Det dyker hela tiden upp forskare och konsulter som hittar på och lanserar nya begrepp och nya idéer för att inbilla folk att det går att skapa vad man kan kalla "blixtlåslösa organisationer", där allting går av sig självt och alla samarbetar på ett spontant och stimulerande sätt och där det inte behövs några regler eller någon kontroll. I stället talar man om entreprenörer och ledarskap, virtuella och postmoderna organisationer eller nätverk, och många pratar hellre om organisationskultur än om organisationsstruktur. Men för att undvika alla missförstånd vill jag betona att James Marchs och Johan P. Olsens så kallade "garbage can model" för beslutsfattande inte hör till denna kategori av organisatoriska utopier, vilket en del tycks tro. Tvärtom är denna "teori" ett exempel på en kritisk och samtidigt insiktfull organisationsteori.

Det som gör organisationer intressanta är att de på en gång är så vanliga, nödvändiga och omöjliga. Jag kommer ofta tillbaka till en formulering som jag hittade i en förkastad bok från 1960-talet av James Thompson med den dåliga svenska titeln *Så fungerar organisationer* (den engelska titeln är *Organizations in action*). Han skriver om den administrativa paradoxen som det samtidiga sökandet efter säkerhet och flexibilitet (1971: 189). Alla organisationer är på något sätt omöjliga och det är ingen slump att en av de orga-

nisationsteoretiker som jag kommit att samarbeta mycket med på senare år, Nils Brunsson, på omslaget på alla sina böcker sedan 1980-talet haft någon av Oscar Reutersvärd's omöjliga figurer.

På sociologiska institutionen i Uppsala var det en stark uppdelning mellan de oftast yngre sociologer som sysslade med forskning och den övriga institutionen. Vi höll inte heller till i samma lokaler. Positionerna var låsta och på institutionen fanns inga lediga tjänster, eftersom studentantalet gått ned, och man månade om dem som funnits där sedan begynnelsen. Vid mitten av 1980-talet fick jag chansen att flytta till sociologiska institutionen i Stockholm, där jag fick en docenttjänst och mycket goda möjligheter till forskning. Även de ekonomiska resurserna var förmånliga i Stockholm, vilket bland annat senare möjliggjorde arbetet med läroboken *Det sociala landskapet* tillsammans med Christine Roman och Mats Franzén. En tanke med den boken var att inte dela upp arbetet med att beskriva samhället i Sverige från 1950-talet på alltför många händer eller kapitel. För att ge en sammanhängande bild behöver man koncentrera framställningen. Och vi måste ha prickat rätt – boken kom ut 1996 och används fortfarande i undervisningen.

På sociologen i Stockholm hade forskarutbildningen legat i träda i många år och det fanns möjligheter att bygga upp en ny forskarutbildning där, när först Richard Swedberg och lite senare Peter Hedström kom till institutionen liksom Barbara Hobson. Vi hade också god hjälp av Lars Udéhn och Thomas Coniavitis. Vi hade väldigt olika ingångar till sociologin, men vi kunde ändå samarbeta på ett som jag upplevde stimulerande och fruktbart sätt. Tillsammans med flera andra, bland annat sociologer knutna till Socialforskningsinstitutet, kunde vi under 1990-talet skapa en intressant miljö inom forskarutbildningen. Det kändes som om sociologin under denna tid höll på att hämta sig efter ett blekt åttiotal. Och det kom många fler sökande till forskarutbildningen än i slutet av 1980-talet. Kanske var den ekonomiska krisen i början av 1990-talet en orsak eller åtminstone bakgrund till denna återkomst.

Genom byråkratiprojektet och studiet av kritiken av byråkratin hamnade jag under 1990-talet i en position att försvara byråkrati och försöka göra den begriplig. Det var inte en uppgift som gav så många pluspoäng. Och särskilt i slutet av 1990-talet och runt det beryktade millennieskiftet var talet om att allt förändrades blixtnsabbt särskilt massivt, och alla organisationer skulle förändras och det största hindret mot förändring var byråkrati. Under den här tiden samarbetade jag med Apostolis Papakostas på ett projekt

om organisationers nödvändiga och oundvikliga tröghet, där vi utvecklade en del resonemang om hur man kan förstå samhällsförändring i en dynamik mellan gamla och nya organisationer i ett globalt perspektiv (Ahrne & Papakostas 2002).

Den boken kunde vi skriva tack vare att jag blev engagerad som forskningsledare vid Score (Stockholms centrum för forskning om offentlig sektor). Att jag kom till Score berodde på att jag under arbetet med byråkratiprojektet kom att få kontakter med företagsekonomer vid Uppsala universitet, framför allt Kerstin Sahlin. På Score utvecklades ett genuint tvärvetenskapligt samarbete med utgångspunkt i studiet av de förändringar som skedde i organisationen av den offentliga sektorn, bland annat mot bakgrund av New Public Management och EU. Mitt engagemang på Score gav stora möjligheter att fortsätta arbetet med att utveckla teorier om samhället med utgångspunkt i teorier om organisationer. Arbetet med ett projekt om nya former för regelsättande ledde så småningom fram till en teori om organisationer som har andra organisationer som medlemmar (metaorganisationer) (Ahrne & Brunsson 2008) och om organisation utanför organisationer (Ahrne & Brunsson 2011). Samarbetet på Score var fruktbart för det sociologiska självförtroendet genom att vi kunde se att det fanns en seriös efterfrågan på sociologisk kompetens bland statsvetare och företagsekonomer.

En insikt från 1960-talets debatt inom samhällsforskningen var att det är svårt, för att inte säga omöjligt, att dra absoluta gränser mellan politik och samhällsvetenskap (se t.ex. Myrdal 1968). Men jag tror i alla fall att man ska försöka. För att sociologin och all samhällsvetenskap ska få något långsiktigt värde måste vi som sysslar med samhällsforskning försöka distansera oss från tillfälliga politiska konjunkturen. Om politikens uppgift är att vilja så är samhällsforskarnas uppgift att säga vad som är möjligt. Detta utesluter absolut inte att man som sociolog kan kritisera det som man anser vara fel och leder fel. Man måste få kritisera även om man inte kan säga hur det skulle kunna bli bättre. Men kritiken kanske kan formuleras på olika sätt. En målsättning som jag vagt har formulerat för mig själv under senare år har ungefär varit att visa att neo-liberalismen teoretiskt sett är minst lika otillräcklig för att inte säga omöjlig som samhällsteori som marxismen. Snacket om ledarskap och entreprenörskap eller förhålligandet av det civila samhället och frivilligt arbete är lika fel som talet om löntagarfonder eller ekonomisk demokrati någonsin var.

2000-talets sociologi

I stället för de alltför stora perspektiven om kapitalism, imperialism och socialism har vi fått en tilltagande specialisering. Det görs en hel del intressant forskning inom olika relativt nya specialområden som nätverksanalys, ekonomisk sociologi, ekonomisk brottslighet, emotionssociologi, intersektionalitet och även inom organisationsforskning i en bred bemärkelse. Gamla inriktningar som familjesociologi har dykt upp igen i en delvis ny skepnad medan andra områden har tagits över av andra discipliner, till exempel arbetslivssociologi som numera domineras av psykologer och företagsekonomer, eller utbildningssociologi.

Den som börjar sin karriär inom ett specialområde har i dag svårt att byta fält. Litteraturen inom varje område har vuxit och det krävs mycket större investeringar i tid och kraft att gå till ett nytt område än vad det gjorde tidigare. Dessutom finns en misstänksamhet, tycker jag, mot dem som försöker sig på nya områden och ett intresse av att försvara gamla revir bland många som bedömer ansökningar eller artiklar. En bidragande orsak till fragmenteringen är det ökande antalet ”internationella” tidskrifter som blir mer och mer specialiserade, antingen genom ämnesområdet eller någon sorts teoretisk profilering. Globalisering bygger på differentiering (vilket också är ett tema som jag jobbar med nuförtiden när det gäller globala organisationer av olika slag).

Att sociologin har blivit mer fragmenterad tror jag är olyckligt för ett sådant ämne som ändå måste försöka sätta in händelser och värderingar i större sammanhang (jfr Rundblad 1987: 75). I specialiseringen tycks också den mer generella teoretiska sociologin försvinna, vilket är olyckligt. För det är något som jag har lagt märke till i tvärvetenskapliga sammanhang, att sociologer faktiskt har en särskild kompetens i att hantera och jobba med teorier. Och det är en kompetens som efterfrågas i fler sammanhang än man kanske tror. Därför behöver sociologin utveckla en starkare generell grund för att kunna stå sig gentemot andra typer av samhällsvetenskapliga förklaringsmodeller: ekonomiska, psykologiska och kulturella.

En allmänt spridd och nästan förgivettagen förklaring till den samhällsutveckling som ägt rum under de senaste trettio åren, är att vi skulle leva i ett post-industriellt tjänstesamhälle alternativt informationssamhälle. Men denna föreställning är dåligt underbyggd och håller knappast ens om man ser till Sverige (se t.ex. Frank 1998; Hansen 2001). Arbetarklassen i Sverige

har visserligen minskat men är alltså omkring hälften av de förvärvsarbetande. Men särskilt i ett globalt perspektiv blir idén om ett post-industriellt samhälle absurd. Sociologer och samhällsvetare måste komma ifrån denna tendens att alltid tänka i termer av stadier och före och efter. Lever vi inte i en ständig brytningstid?

En som jag tror fruktbarare väg, som funnits inom sociologin under många år, men som aldrig fått ett riktigt genomslag, är en historisk inriktning. En historisk sociologi har inspirerats av Norbert Elias och sådana som Barrington Moore, Theda Skocpol och Charles Tilly. En historisk sociologi behöver inte börja med medeltiden, utan det handlar om att man i fallstudier kan gå lite tillbaka i tiden vare sig det gäller organisationer, stadsdelar eller drogmissbruk. Hur olika fenomen har etablerats, spritts och förändrats ger ofta en stor del av en förklaring till hur det ser ut i dag. I det här sammanhanget är det bra att tillämpa Arthur Stinchcombes (1965) teori om hur organisationer präglas av den miljö och den tid där de först grundades. Men man ska också se upp för att hamna i en ”tunnel of time” (Frank 1998: 344) och bara ”titta på” historien i ett lokalt perspektiv. Historiska processer måste förstås såväl lokalt som globalt.

Sociologisk teori behöver också föreställningar om helheter, men inte som avgränsade samhällen, sociala system eller strukturer. I stället kan man tala om sociala landskap. Ett landskap ger intryck av att hänga ihop, men vid ett närmare skärskådande faller landskapet sönder i olika delar som är löst sammanfogade och har sitt ursprung och vars orsaker måste sökas på många olika håll. Ett landskap är en tillfällig helhet som är fyllt av erosion och friktion. När man rör sig i landskapet flyttas horisonten och man får nya perspektiv. Ett landskap har inga gränser. Gränser sätts av organisationer. Somliga delar är mer beständiga och andra flyktiga. Somliga organisationer har möjligheter att flytta sig i landskapet och uppsöka de förhållanden som bäst passar deras verksamhet, medan andra organisationer, framför allt stater, är hårt knutna till särskilda territorier. Och idéer är som vindar som kan spridas snabbt över långa avstånd. Men ett socialt landskap kan inte förklaras med en enda teori.

Mitt intryck är att sociologin trots allt långsamt har återhämtat sig. Sociologiska teorier och tänkesätt och sociologiska metoder har spridit sig till de flesta samhällsvetenskapliga ämnen och till humanister såväl som historiker, litteraturvetare och arkeologer. Det är bra med en rimligare ambitionsnivå. Det är svårare att bedriva samhällsvetenskap av alla slag än vad många

föreställt sig. Samhället förändras medan vi forskar. Sociologin är en del av det vi forskar om och det kan vara svårt att få distans. Samtidigt är sociologin och annan samhällsvetenskap ett nödvändigt och viktigt inslag i de flesta samhällsprocesser i dag. Och det är bättre att sociologer bedriver sociologi än att andra gör det. Det är positivt att skyttegravskriget och misstänksamheten mellan dem som förespråkar kvantitativa respektive kvalitativa metoder har lagt sig och att det finns en insikt om att alla typer av metoder behövs. Intresset för att bedriva fältarbete tycks också ha kommit tillbaka efter en period då intresset för diskursanalys var alltför dominerande.

Även om sociologin inte riktigt, som man (kanske) trodde i slutet av sextioalet var något som kunde frigöra människorna (från varandra?), så ger den i alla fall, hoppas jag, viktiga insikter om villkoren för miljarders människors civiliserade samarbete. Den ökade medvetenheten om ett globalt perspektiv är nödvändigt. Även om det finns massor av dålig och överdriven litteratur om globaliseringen (kommer någon ihåg Castells?) är det en avgörande insikt att vi inte kan förstå sociala processer och strukturer om vi begränsar dem till olika så kallade samhällen. Det som händer i Sverige har alltid hängt ihop med vad som händer på andra ställen på jorden, men nu mer än någonsin. Och det finns ingen svensk sociologi, men för den skull behöver vi inte bara skriva på engelska.

Referenser

- Ahrne, Göran (1997) Vad hände på åttioalet?, *Sociologisk Forskning* nr. 1–2.
- Ahrne, Göran (2007) *Att se samhället*. Malmö: Liber.
- Ahrne, Göran & Erik Olin Wright (1983) Classes in the United States and Sweden: a Comparison, *Acta Sociologica* 3–4.
- Ahrne, Göran, Raimo Blom, Harri Melin & Jouko Nikula (red.) (1988) *Class and social organisation in Finland, Sweden and Norway*. Studia Sociologica Upsaliensia 28. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Ahrne, Göran & Apostolis Papakostas (2002) *Organisationer, samhälle och globalisering*. Malmö: Liber.
- Ahrne, Göran & Nils Brunsson (2008) *Meta-organizations*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Ahrne, Göran & Nils Brunsson (2011) Organization outside Organizations: the significance of partial organization, *Organization* 18:1.
- Allardt, Erik (1987) Svensk sociologi i ett nordiskt perspektiv, i Katrin

- Fridjónsdóttir (red.), *Om svensk sociologi: historia, problem och perspektiv*. Stockholm: Carlsson.
- Asplund, Johan (1987) Sociologistudier i Uppsala i början av sextioalet, i Katrin Fridjónsdóttir (red.), *Om svensk sociologi: historia, problem och perspektiv*. Stockholm: Carlsson.
- Frank, Andre Gunder (1998) *ReOrient: Global Economy in the Asian Age*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Hansen, Lars (2001) *The Division of Labour in Post-Industrial Societies*. Sociologiska institutionen, Göteborgs Universitet.
- Himmelstrand, Ulf (1964) En uppfordran till samhället och samhällsvetenskaperna, *Sociologisk Forskning* nr 1.
- Himmelstrand, Ulf, Göran Ahrne, Lars Lundberg & Leif Lundberg (1981) *Beyond Welfare Capitalism. Issues, Actors and Forces in Societal Change*. London. Heinemann Educational Books.
- Himmelstrand, Ulf (2000) *Ögonblicket. Erinringar*. Word & View Publishing. Stockholm: Författares Bokmaskin.
- Myrdal, Gunnar (1968) *Objektivitetsproblemet i samhällsforskningen*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Poulantzas, Nicos (1978) *State, Power, Socialism*. London: New Left Editions.
- Rundblad, Bengt (1987) Traditioner, restriktioner och möjligheter i svensk sociologi, i Katrin Fridjónsdóttir (red.) *Om svensk sociologi: historia, problem och perspektiv*. Stockholm: Carlsson.
- Sartre, Jean-Paul (1976) *Critique of Dialectical Reason*. London: New Left Review Editions.
- Svallfors, Stefan (1989) *Vem älskar välfärdsstaten? Attityder, organiserade intressen och svensk välfärdspolitik*. Lund: Arkiv.
- Stinchcombe, Arthur (1965) Social structure and organizations, i J. G. March (ed.) *Handbook of Organizations*. Chicago: Rand McNally.
- Thompson, James D. (1971) *Hur organisationer fungerar*. Stockholm: Prisma.
- Wright, Erik Olin (1997) *Class Counts: Comparative Studies in Class Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.